

HRADY NA JIHOVÝCHODNÍ MORAVĚ V PRŮBĚHU 15. STOLETÍ

Jiří Kohoutek, Ústav archeologické památkové péče, Brno

Válečné konflikty a rozbroje, které sužovaly území moravského markrabství již od konce 14. století vcelku nepřály nějakému výraznějšímu rozmachu hradní architektury. Spíše se do ní promítly změny, které si vyžádaly nové zkušenosti z průběhu válečných událostí 15. století.

Ve vývoji fortifikační architektury představuje 15. století v našich zemích podstatně radikální zlom. Celá řada aspektů jak hospodářské tak i nepřímo sociální povahy ovlivnila výstavbu a nebo přestavbu opevněných sídel, ale hlavní důvod těchto změn můžeme hledat především v samotné sféře rozvoje válečnického umění. Pronikavé změny ve vojenské taktice a strategii, kterými v tomto století celá oblast střední Evropy prošla, se následně zobrazily i na vývoji samotné fortifikační architektury. Především zkušenosti z husitských válek a především válečnické umění Jana Žižky vedly k postupné převaze defenzivní taktiky nad útočnou a oproti nájezdu rytířské jízdy zde najednou stála vozová hradba, osazená pýchotou a posílená navíc dalšími obrannými prvky (terénní překážky v kombinaci s rozmístěním palných zbraní). Pýchota začala na bojištích jednoznačně převládat nad jízdou (tento trend částečně zvrátil Matyáš Korvín využitím početných kontingentů pohyblivého jezdeckta) a vyvrcholením této skutečnosti pak byly oddíly švýcarských kopiníků a německých lancknechtů (vítězné boje švýcarského svazu proti burgundskému vévodovi Karlu Smělému, úspěšný boj Maxmiliána Habsburského proti francouzskému králi apod.).

Prvním větším válečným konfliktem, který se bezprostředně dotýkal oblasti jihovýchodní Moravy v tomto období, byla válka moravských markrabat – Jošta a Prokopa na přelomu 14. a 15. století. Zvláště aktivně v něm vystupovali zejména Šternberkové – např. Jan ze Šternberka, který byl napřed stoupencem Joštovým, se záhy přiklonil ke straně Prokopově a na samém počátku 15. století podnikal nájezdy na statky Joštových stoupenců (např. Sulíka z Konice, Hanuše z Milčan aj). Jeho syn Albrecht dokonce přepadl a dobyl tvrz ve Zdounkách na Kroměřížsku (Pokluda 1991, 144); další konflikty měl s pány z Kunštátu, držící tehdy statky na Bystřicku. V této době (rok 1407) je doložen také útok a následné dobytí hradu Lukova, který právě na Janovi ze Šternberka získal jeho synovec Albrecht, sídlící na zlínské tvrzí. Neklidné doby využívali také ostatní východomoravští šlechtici, kteří si vyřizovali vzájemné spory – tak např. Smil z Kunštátu a na Chlumu se dostal do konfliktu se svým sousedem Předborem z Cimburka a na Křídle, Miroslav z Cimburka měl problémy s Janem z Moravan, který poplenil statky příslušné k hradu Sehradice apod. Z husitských válek máme první větší válečné operace na jihovýchodomoravském území doloženy až v roce 1421. Především to byly boje okolo tzv. Nového Tábora, založeného u vsi Nedakonice, založeného snad po vzoru českého Tábora a v jehož čele stáli Tomáš z Vizovic a Bedřich ze Strážnice. V odvetu za vypálení velehradského kláštera oblehl olomoucký biskup Jan XI. Železný za pomoci rakouského a uherského vojska toto „hnízdo kacífů“, ale byl se značnými ztrátami odražen (Husitská kronika, 161). V témže roce v průběhu měsíce října se snad odehrály také boje o královský hrad Brumov na moravsko-uherském pomezí (Kohoutek 1995, 9). V následujícím roce byl podniknut útok ze strany krále Zikmunda na hrad v Uherském Ostrohu, hájený Haškem z Valdštejna, který také skončil neúspěchem obléhajících (zde je nutno uvést, že existuje teorie, která vylučuje existenci opevněného ležení u Nedakonice a tento opěrný bod moravských husitů ztotožňuje právě s Uherským Ostrohem). Vcelku ale měla katolická a králi Zikmundovi věrná strana na jihovýchodní Moravě převahu – opírala se především o královské město Uherské Hradiště a zeměpanský hrad Buchlov. Také Šternberkové na Lukově byli Zikmundovými stoupenci a zdá se, že kolem roku 1425 se králi podařilo také

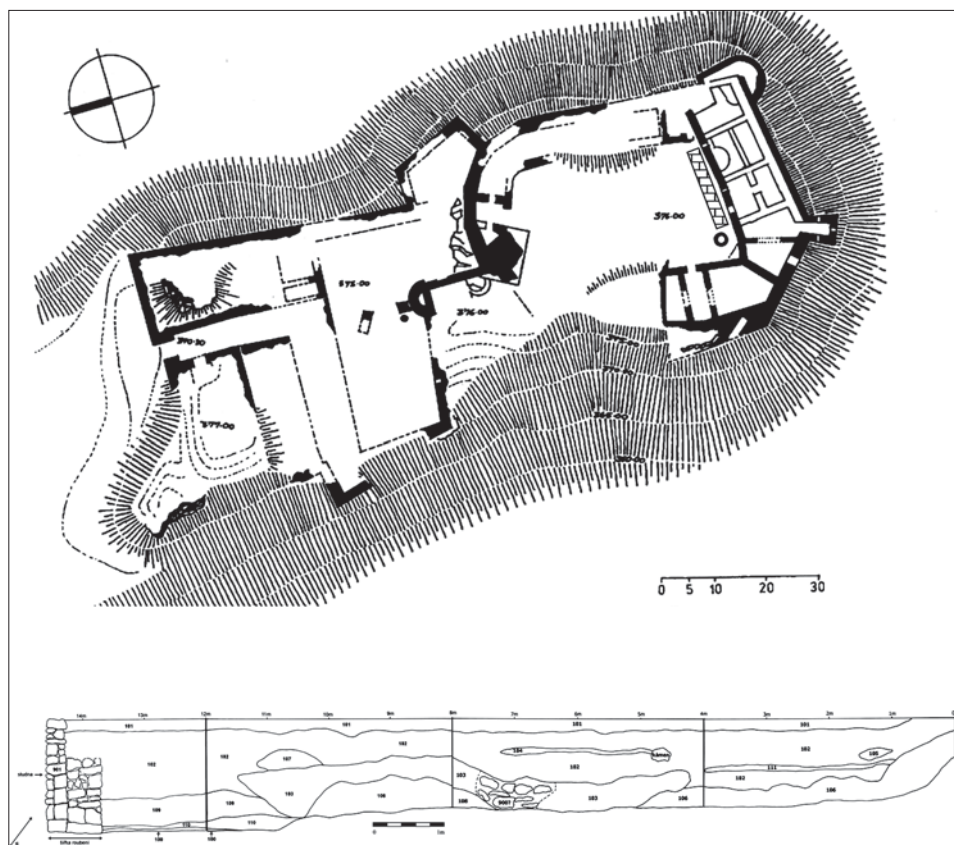
získat další zeměpanský hrad, a to Brumov (Pokluda 2005, 19); také další hrady na východní Moravě (např. St. Světlov, Engelsberk, aj.) představovaly oporu moci katolické strany a panovníka. Větší zásah husitských vojsk do této oblasti se uskutečnil v roce 1423, kdy vojska orebitského svazu spolu s pražskými oddíly pod vedením Diviše Bořka z Miletínka dobyla některé další východomoravské hrady (Přerov, Kvasice) a u Kroměříže byla svedena bitva s oddíly katolické strany, vedené olomouckým biskupem, kdy se do husitského zajetí dostal i Jiří ze Šternberka a na Lukově. Před rokem 1430 ale získala kališnická strana na jihovýchodní Moravě další opěrné body – hrad Malenovice a město Uherský Brod a postupně se miska vah začala přiklánět na stranu kališnické opozice.

Přes jisté zklidnění celkové situace na Moravě po ukončení hlavní etapy husitských válek, k němuž došlo na zemském sněmu v lednu 1440 v Brně, využívali četní šlechtici výrazného oslabení ústřední moci po smrti Zikmunda, krátké vládě Albrechta Rakouského a v době nezletilosti Ladislava Pohrobka k dalším bojovým operacím, konaným povětšinou v zájmu ziskných pohnutek k nabytí válečné kořisti. Jednou z nejvýznamnějších postav v tomto směru byl známý válečník Pankrác ze Sv. Mikuláše, který se na východní Moravě dostal ve službách Zikmundovy manželky královny Barbory Celské a původně držel hrady Brumov a St. Světlov (Kohoutek 1995, 10). Ale stejně důstojnou roli hráli i další šlechtici, ať již to byl Jan Balšán z Cimburka a jeho bratr Miroslav na Sehradcích (Engelsberku), Jan z Mesenpeka na Rožnově, Zikmund z Bítova na Novém Šaumberku a další. Obzvláště proslulá byla družina na světlovském hradě (St. Světlov), která v písemných pramenech vystupuje jako „die Feinde von Swetlau“ a jejíž počet byl odhadován na 700 ozbrojenců a to jak jízdných, tak pěších. Tato rota, snad pod vedením Pankrácova bratra Jana ve spojení s obdobnými oddíly (Puklice z Pozořic, Fridrich z Ostrohu) loupila např. v roce 1439 na Záhoří (Holíč, Skalica) a zde také konala pravidelné trhy s prodejem získané kořisti z Uher a z Rakous. V zájmu uklidnění této neblahé situace na východomoravském pomezí dospěli moravští stavové k závažnému rozhodnutí a ony Pankrácovy hrady, které byly hlavními středisky jeho kořistnických aktivit, vykoupili „*skrze rozličné záhuby, kteréž jsú se zemi tejto od minulých let dály z hradův Světlova a z Sehradic ...jsme sobě to vážili, kterak bychme mohli staviti, aby se nám z těch zámkův a hraduov... víc v tejto naší zemi škody nedáli. I kúpili jsme ty hrady pravým trhem od pana Pangráce od Svatého Mikuláše a z Branče...*“ (ZDO II, 29–31, celkově tato transakce přišla moravské stavy na 4 200 zlatých). Ale ani finanční obětavost moravské šlechty nevedla k cíli. Na obzoru se začal rýsovat další válečný konflikt, který opět neblaze zasáhl do osudů jihovýchodní Moravy.

Od roku 1468 se rozhořela válka mezi Jiřím z Poděbrad a Matyášem Korvínem, kdy podstatná část válečných operací se odehrávala právě na území Moravy. Jádrem Korvínových vojsk byla tzv. černá rota, složená převážně ze zbytků tzv. bratřických vojsk s podstatným českým zastoupením. Označení „legio negris“ použil poprvé Bonfini, ale až po roce 1490, předtím byly tyto oddíly označovány jako „exercitus Bohemicus“. Tvořilo jej 5–6 000 bojovníků a předpoklad vzniků této osobní gardy uherského krále lze snad spatřovat ve vzoru janičárského sboru tureckého sultána. Základem „černé roty“ byla jízda, která se pod velitelem Františkem z Háje vyznamenala zvláště při obléhání Vratislavi polským vojskem. Pěchota zde již nehrála tak významnou roli a vozy, které byly za husitů úspěšně využívány pro boj jako součást vozové hradby, byly vesměs využívány jen jako zásobovací povozy (Toth 1925, 363–373). Vedle již zmíněného „pana France“ vynikli ze česko-uherské války další velitelé – Ladislav Podmanický z Podmanína, Václav Tetour z Tetova, Jan Haugvitz z Biskupic a Jan Zelený ze Šanova (většina z nich později získala právě statky na jihovýchodní Moravě). Mezi nejdůležitější boje v našem regionu v tomto období jednoznačně patřilo neúspěšné tříleté obléhání města Uherského Hradiště, které zachovalo věrnost Jiřímu z Poděbrad. Významnou byla také srážka mezi knížetem Jindřichem a Matyášem Korvínem počátkem listopadu 1469 v údolí řeky Olšavy, která opět nedopadla pro uherského krále příliš slavně, neboť sám český král v listě uherské šlechtě zasláném uvádí „...*ale toťof jest věc vědomá, že on (Matyáš) utíkal před osvíceným Jindřichem, synem a knížetem naším milým a před*

vojskem naším od Hradiště až do Uherského Brodu a za Uherský Brod“ (Palacký 1895, 590). Teprve po uzavření míru mezi Matyášem Korvínem a Vladislavem Jagelonským v roce 1479 v Olomouci nastal i pro jihovýchodní Moravu čas pokoje. V průběhu necelého půlstoletí ale došlo k zásadní proměně původně hrdých sídel panovníka a šlechty, z nichž většina se nacházela v rozvalinách a ty, které přečkaly údobí válečných bouří, prošly celou řadou změn, podstatně měnících jejich vzhled a do jisté míry ovlivnily i jejich funkčnost. Podívejme se tedy blíže na osudy jednotlivých protagonistů, v tomto případě tedy jednotlivých hradů na území jihovýchodní Moravy v období neklidného 15. století.

Brumov – významný královský hrad strážící obchodní cestu přes Vlárský průsmyk na pomezí Moravy a Uher. Vznikl v první čtvrtině 13. století za vlády markraběte Vladislava Jindřicha a po celou dobu až do počátku 16. století patřil mezi základní opěrné body panovníka na východní Moravě. V průběhu 15. století byl zastaven různým šlechtickým rodům. Tak na počátku tohoto století byl snad v držení pánů z Kravař, podle Pešiny z Čechorodu se na počátku husitských válek stal základnou kališnicky orientovaného Bočka ml. z Kunštátu a odolal útoku vojska, vedeného legendárním vojevůdcem Filipem z Ozory (Pipo Spano) v roce 1421. Že se v té době v této oblasti odehrály nějaké válečné zprávy dosvědčuje jak kronikář Vavřinec z Březové, tak i listiny datované samotným Zikmundem u Brumova 16. a 26. října 1421. Podle Pešiny výkladu se olomoucký biskup Jan Železný pokusil o Brumov i v následujícím roce, ale nepodařilo se mu jej údajně získat ani po vítězství nad oddíly Bočka z Kunštátu u Slušovic v roce 1424 (Kohoutek 1995, 9). Hrad se ale nakonec do Zikmundových rukou dostal a ten jej v roce 1426 podstoupil své manželce Barboře,

1. Půdorys hradu Brumova s vyznačení sondy v roce 2005 a její stratigrafie.

v jejíž službách se na Brumov dostal Pankrác ze Sv. Mikuláše a někdy kolem roku 1440 jej směnili s pány z Cimburka za hrad Engelsberk. Cimburkové se na Brumově udrželi až do česko-uherské války, ale patrně již v roce 1468 byl Jan Jičínský z Cimburka z hradu vytlačen a Brumov připadl Ladislavovi Podmanickému z Podmanína, od roku 1469 vrchního velitele uherských vojsk a Korvínova zemského hejtmana na Moravě „capitaneus marchionatu Moraviae“ (Pokluda 2005, 31). Podle všech známek k tomu nedošlo pokojnou cestou. Při archeologickém výzkumu brumovského hradu v letech 1977–1982 se při výzkumu na hradním nádvoří podařilo zachytit zánikovou požárovou vrstvu, datovatelnou podle nálezů právě do období druhé poloviny 15. století, a tento poznatek se podařilo v plné míře ověřit při průzkumu v roce 2005, kdy na horním nádvoří Brumova byla provedena drenážní rýha, která prořezala prostor před vnějším okrajem jižní obvodové zástavby hradu (obr. 1). Sonda dosáhla překvapivě hloubky přes 2 m (na rozdíl od výzkumu v roce 1982). Na profilu byla zachycena následující stratigrafie. Pod vrstvou (č. 102), která vznikla v souvislosti s přestavbou hradu za Meziříčských z Lomnice a z následného období, se objevila rozsáhlá kamenná destrukce (č. 106), která částečně překrývala tmavou požárovou vrstvu o mocnosti téměř 0,4 m (č. 103) zjištěnou téměř po celé délce sondy a obsahující jak keramický materiál, tak i železné předměty (militaria), datovatelné do období 15. století.

Následovala pak komplexní přestavba celého hradního areálu, kdy v čele vlastního hradu vznikla nová fortifikační soustava s vysunutou dělovou baštou a starší příkop je výrazně rozšířen a prohlouben, přičemž jeho vnější svah je zajištěn kamennou tarasní zdí. Vstup do hradu byl chráněn nejen vysunutím okrouhlé bašty, ale také výstavbou vstupního koridoru. Původní velká hranolová věž (pozděrománský donjon) byla snížena a začleněna tak do obvodové zástavby vnitřního hradu. Před vstupní bránu, která na ní těsně navazovala, byla postavena okrouhlá věžice s vnitřním šnekovým schodištěm. Ve světle nových poznatků v souvislosti s provedením dalšího archeologického výzkumu v roce 2002 se nezdá pravděpodobné, že by v těchto místech byla také zbudována téměř 7 m silná štítová zeď, jak bylo dříve uváděno (Kohoutek 1995, 12), ale že se spíše jedná o průjezd v čelní obvodové zástavbě hradu, zbudované na rostlém terénu (odpovídala by tomu i niveleta základů původní hradní věže a vstupní brány). Situace zde ale není zcela jasná a rozřešit by ji mohla jen případná další archeologická sondáž. S největší pravděpodobností lze výstavbu nové fortifikační soustavy v čele hradu také spíše přisoudit teprve Podmanickým a její dokončení až jejich nástupcům, pánům z Lomnice, neboť teprve po výzkumu v roce 2005 je potvrzeno, že ona destrukční požárová vrstva na horním hradě pochází až z druhé poloviny 15. století a teprve po ní následuje celková přestavba hradu. Je zřejmé, že se Cimburkové starali o zvýšení zabezpečení obranyschopnosti hradu, mj. opatřením palných zbraní (Kohoutek 1995, 10), ale rozsáhlou stavební aktivitu v prostoru horního hradu lze spíše připsat jejich nástupcům (obr. 11).

Další zeměpanský hrad **Buchlov** představoval správní a opěrný bod královského lovcského území v Hříběcích horách (Chříby). Stejně jako v případě Brumova byla i výstavba Buchlova zahájena někdy v průběhu první čtvrtiny 13. století a zdá se být po celou dobu 13. a 14. století v přímém držení panovníka. Na počátku 15. století získali Buchlov do zástavy páni z Lichtenštejna, ale za husitských válek postoupili tento hrad roku 1422 zpátky králi Zikmundovi výměnou za Hrad Podivín; v držení Zikmundově zůstal Buchlov i po roce 1423, kdy tento přenechal Moravu svému zeti, Albrechtovi Habsburskému (po celou dobu bojů představoval Buchlov jeden z hlavních opěrných bodů královské a katolické strany na jihovýchodní Moravě). V téže době ale získal hrad do zástavy Ctibor ze Ctibořic, jeden z předních Zikmundových dvořanů. Buchlov zůstal v jeho držení až do jeho smrti v roce 1434, ale není vyloučeno, že jej získal již v témže roce Ctiborův bratranec Nikolajko (Varsík 1965, 128, 139). V roce 1437 byl buchlovský hrad zastaven markrabětem Albrechtem rytířům z Mošnova, kteří jej drželi až do roku 1468, kdy přešel do rukou pánů z Landštejna, ale na podzim 1468 jej patrně dobyl Matyáš Korvín (Hosák 1938, 363). Při průzkumu v roce 1986 byla jedna ze zjišťovacích archeologických sond v hradním jádru vnitřního hradu položena v severovýchodní části parkánu mezi obvodovým zdívkem palácového traktu a samotnou

parkánovou hradbou. Pod vrstvou novodobých navážek pod zatravněnou plochou povrchu mocnosti cca 0,2 m byla zjištěna vrstva písčitojílovité hlíny, obsahující převážně keramický materiál ze 16. a 17. století, překrývající vrstvu s nálezy z počátku 16. století (zde byl také zachycen průběh základového zdiva původní parkánové hradby). Již přímo na podloží dosedala výrazná požárová vrstva s nálezy 15. století, přičemž horní báze její úrovně se kryla s výškou dochovaného základu původní parkánové hradby (obr. 3). Z této situace vyplývá značné poškození hradu v druhé polovině 15. století (snad akce uherského vojska v roce 1468) a následná výstavba celého severovýchodního křídla hradu v pozdněgotickém slohu za Cimburků po roce 1482 (Kohoutek 1995, 20).

Stejný obraz poskytuje i poslední z trojice hlavních královských hradů jihovýchodní Moravy, založených na počátku 13. století a to **Lukov** (obr. 2). Také zde bylo při archeologickém průzkumu prokázáno ve druhé polovině 15. století výrazné poškození hradu, které si vynutilo následnou rozsáhlou přestavbu, která podstatnou měrou změnila jeho původní vzhled a dispozici. Při výzkumu v roce 1988 byly položeny v jižním parkánu vnitřního hradního jádra dvě zjišťovací sondy, které zachytily výraznou požárovou destrukční vrstvu z druhé poloviny 15. století (Kohoutek 1992, 212, obr. 7). Obdobná situace pak byla zjištěna při následných rekonstrukčních úpravách jižního parkánu. Tehdy byla celková úroveň povrchu terénu snižována právě na úroveň oné zachycené destrukční vrstvy. Ukázalo se, že v tomto prostoru již tehdy existovala zástavba patrně hrázdné dřevohlinité konstrukce a byly zde zjištěny pozůstatky zříceného stropu objektu, zničeného požárem právě v době druhé poloviny 15. století (za tyto informace a poskytnutí dokumentace děkuji dr. Janě Langové z Muzea jihovýchodní Moravy ve Zlíně). Obdobná situace pak byla zjištěna i na jiných místech v prostoru jižního parkánu (obr. 3). Také z dějinného kontextu vyplývá, že toto poškození lukovského hradu může mít přímou souvislost s válečnými operacemi česko-uherské války.

Královský hrad Lukov se již v průběhu druhé poloviny 13. století dostal do zástavy šlechtického rodu Šternberků, kteří jej drželi s menší přestávkou, kdy jej zpátky získal Karel IV. v druhé čtvrtině 14. století až do počátku 16. století. V 15. století se hrad stal předmětem sváru mezi dvěma rodovými liniemi Šternberků, který se vyřešil až rozdělením majetku mezi dvě rodové větve – lukovskou a holešovskou. Právě na Lukov se někdy kolem roku 1467 dostala celkem pozoruhodná bytost – pan Matouš ze Šternberka. Tento představitel holešovské větve provedl v této době poněkud neobvyklou transakci; se svým příbuzným Albrechtem st. ze Šternberka vyměnil holešovské panství za lukovské. Jaké byly pohnutky tohoto činu nevíme, ale není vyloučeno, že vzhledem k okolnostem, kdy řečeno moderní terminologií, rostlo napětí v mezinárodních vztazích, potřeboval Matouš poněkud pevnější zázemí, a to právě představoval lukovský hrad. Matouš ze Šternberka se totiž projevoval jako poněkud nestálá a poměrně výbojná povaha. Již kolem roku 1464 získal hrady St. Světlov a Týnec na Břeclavsku, které se staly opěrnými body jeho četných kořistnických výprav směřujících také do sousedních zemí – Uher a Rakouska. Byl také v rozepřích se svými četnými sousedy, jak svědčí četné půhony a dostal se dokonce do konfliktu se samotným zemským hejtmanem, knížetem Viktorinem, synem krále Jiřího z Poděbrad. Jeho vojenská, či spíše záškodnická činnost (mj. pokusil se o dobytí hradu Cimburka), vyvolávala značný neklid na moravsko-uherské hranici a to právě v době, kdy se schylovalo ke konfliktu mezi Jiřím z Poděbrad a Matyášem Korvínem. V roce 1466 zaujal Matouš ze Šternberka významné místo v korespondenci mezi oběma panovníky, když Matyáš považoval jeho akce za narušení mírového stavu mezi českým a uherským královstvím a žádal jeho potrestání, Jiří z Poděbrad se pokoušel hrozící konflikt vyřešit vyjednáváním (Palacký 1895, 476–478). Je nanejvýš pravděpodobné, že po vypuknutí válečných operací se Matyáš Korvín rozhodl jednou provždy si vyřídit účty s nepokojným moravským pánem a tak byl lukovský hrad uherským vojskem dobyt. Zachovala se jedna velmi pozdní zpráva v pamětech městského lékaře (fyzika) Jana Františka Čorvina z Uh. Hradiště „Anno 1469 Matyáš král Uherský o 5 000 pěších a 1 000 jezdců, jakož i s některými kusy a jinými potřebami válečnými vpadl do Moravy

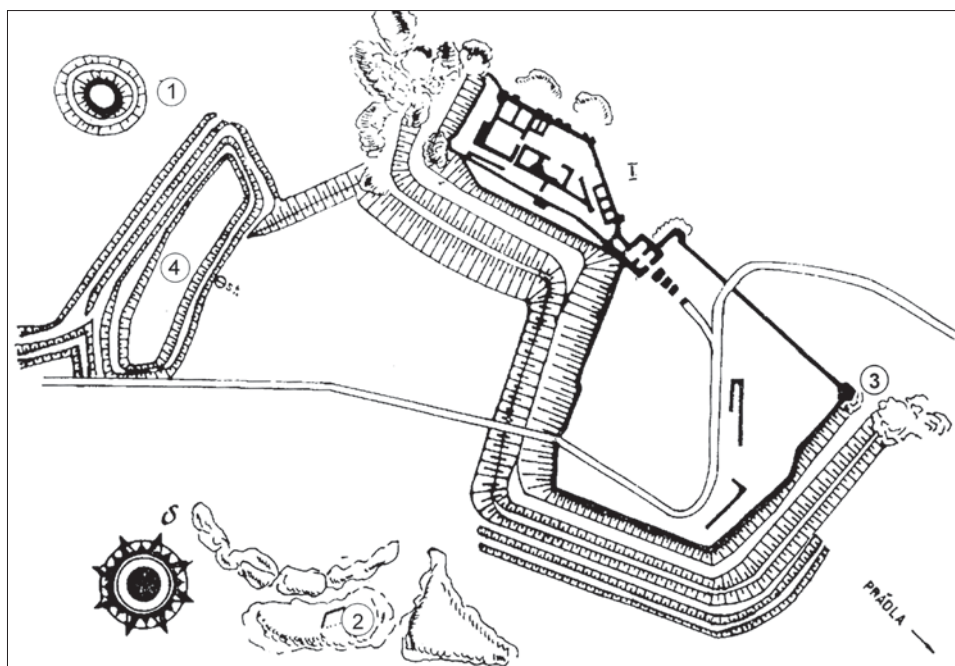

2. Pohled na jádro hradu Lukova s pozdněgotickou vstupní branskou věží.

a položil se u města Hradiště... Na to počali Uhři hned o město vši silou se snažiti, ale narazili na mocný odpor měšťanstva a vidouce velké rozvodnění řeky Moravy od města rychle se zdvihli a k Lukovu odtáhli, kteréžto místo po dvou dnech se jim vzdalo“ (Fischer 1920, 121–122), ale obléhání Hradiště v roce 1469 bylo Matyášem zahájeno až v říjnu téhož roku a skončilo pro něj onou neslavnou porážkou od knížete Jindřicha (ostatně kníže Viktorin, který měl záhy na to podle hradištské zprávy přitáhnout s pěším vojskem do Hradiště, byl již od června téhož roku v Matyášově zajetí), takže věrohodnost tohoto záznamu je přece jen nejistá. Spíše bychom mohli soudit, že Lukov padl již během Korvínovy válečné kampaně po vítězství u Třebíče v letních měsících roku 1468 (např. v červenci byl obsazen uherským vojskem Uherský Brod a obléháno Uh. Hradiště). Bojové operace na lukovském hradě by vedle zmíněné požárové destrukce v jižním parkánu mohly dokládat také pozůstatky obléhacích opevnění „bašt“ v polohách „Tanečnica“ a „Krátky“, relikty valem a příkopem oběhnaného ležení západně od vlastního hradu a v neposlední řadě také rozsáhlá přestavba celého hradu, zahájená po roce 1480 a dokončená až v první třetině 15. století za moravského zemského hejtmána Jana Kuny z Kunštátu (Kohoutek 1985, 317). Zbytky valových systémů okolo vlastního hradu Lukova byly částečně zkoumány zjišťovacími sondami již během sezóny v roce 1983. Ve vzdálenosti ca 120 m jihozápadním směrem od západní strany vlastního hradního jádra jsou situovány pozůstatky poměrně rozsáhlého valového opevnění. Nachází v mělkém sedle mezi skalním vrcholem, na němž stojí jádro hradu a protáhlým vrcholovým hřebenem s pomístním názvem „Tanečnica“. Delší osou je orientováno ve směru sever–jih a má půdorys nepravidelného čtyřúhelníka o maximální délce 130–135 m a maximální šířce 35 m v jižní části. Val, dosahující místy téměř dvoumetrové výšky, s vně vyhloubeným příkopem, je po celém obvodu dobře znatelný (pouze na jižní straně je částečně poškozen současnou přístupovou komunikací). Ve východní části valu byla zapuštěna studna, zbudovaná z lomového kamene a odkrytá při výzkumu v roce 1983. Ze studny byla přebytečná voda odváděna kamenným kanálkem do vodní nádrže, vyplňující podstatnou část jižní strany tohoto útvaru (obr. 4). Další výzkum zde

3. Pohled na destruované objekty zástavby (zřícený strop) z 2. pol. 15. stol. v jižním parkánu hradu Lukova.

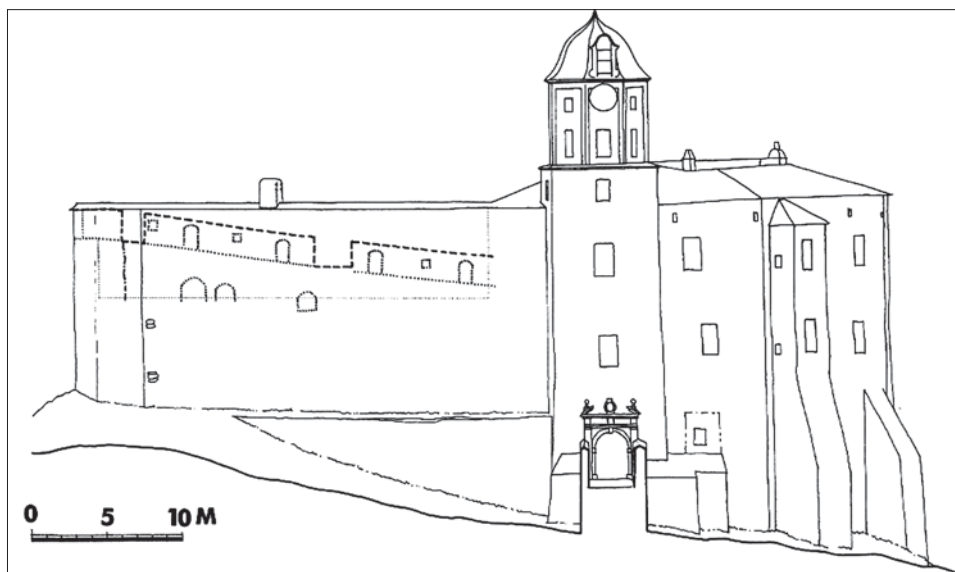

4. Lukovský hradní areál – hradní jádro (I), dolní hrad (II), obléhací stanoviště „Tanečnica“ (1), obléhací stanoviště „Krátky“ (2), předpokládané obléhací stanoviště v místě bašty Svatojánky (3), relikty polního tábora (4).

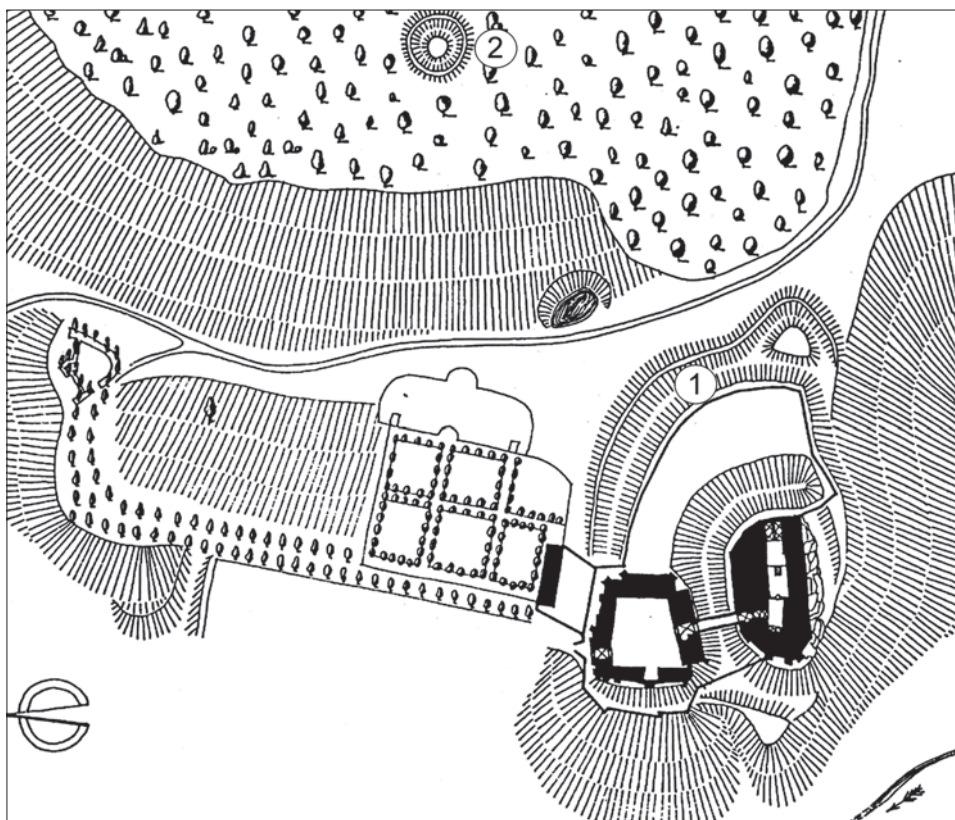
prováděn nebyl, pouze jedním amatérským výkopem bylo údajně získáno několik železných kulek do palných zbraní.

Ve vzdálenosti asi 50 m od tohoto valového systému se na vrcholovém hřebeni „Tanečnica“ nacházejí reliktův oválného pahorku o průměru přes 15 m a dochované výšky kolem 3 m, obehnaného příkopem a vnějším valem. V roce 1983 zde byla provedena zjišťovací sonda, která částečně prořala plochu na temeni ústředního pahorku. V hloubce 0,4–0,5 m se narazilo již na původní skalní podloží a na profilu sondy se rýsovala nevýrazná kulturní vrstva o mocnosti kolem 0,01 m (vrstva lesního humusu zde dosahovala 0,2–0,25 m). Přibližně ve středu sondy se narazilo na větší uskupení kamenů, které stejně jako zde zachycená kulturní vrstva, nesly stopy po ohni – jednalo se snad o pozůstatek destruovaného otopného zařízení. Jihozápadním směrem ve vzdálenosti 1,5 m od této destrukce byl zjištěn základ jednoduché zidky z kamenů, kladených na sucho bez použití pojiva a dosahující šířky cca 0,8 m. Archeologické nálezy zde byly velmi sporadické (např. dno a spodní část džbánu se stopami žlutohnědé glazury na vnitřním povrchu, dále i hrnce s variantami vně vyhnutých a podžlabených okrajů). Také vrcholová plošina skalního útvaru lidově nazývaného „Krátky“, která je od jihozápadního nároží předhradí vzdálena přibližně 60 m, nese stopy dodatečných úprav a markantní je prohloubení přírodní prohlubně na východní a severní straně tohoto skalního bloku. Vrchol tohoto skalního útvaru byl uměle zarovnan na plošinu ve tvaru nepravidelného obdélníka o delší ose 16 m a kratší ose 7 m. Zjišťovací sonda v roce 1983 zde opět prokázala existenci kulturní vrstvy o mocnosti 0,01 m, navazující na pozůstatky základového zdiva z opět na sucho kladených kamenů. Nálezy představovala pouze oxidačně vypalovaná hrncina, v jednom případě se dochovala na střepe opět hnědá glazura. Povrchovou prospekci pod samotnou skálou ale byly nalezeny fragmenty šedé redukčně vypalované tenkostěnné keramiky, obecně datovatelné do období 14.–15. století. V případě, že by se v případě „Tanečnice“ a „Králek“ jednalo o obléhací bašty a třetí by byla postavena v poloze nynější obranné věže Svatojánky na dolním hradě (obr. 4), byl by vlastní lukovský hrad sevřen obléhajícím vojskem dokonale ze tří stran (ostatně to by vysvětlovalo následnou výstavbu tzv. dolního hradu se zbudováním obranné bašty tzv. Svatojánky v místě největšího případného ohrožení vlastního hradu).

Další lokalitou zeměpanského založení v oblasti jihovýchodní Moravy je hrad **Malenovice**. Jeho stavebníkem byl zřejmě markrabě Jana Jindřich, bratr císaře Karla IV., a to někdy mezi lety 1356–1375. Za husitské revoluce byl malenovický hrad v držení katolické šlechty, pánů ze Šonvaldu. Jeho tehdejší majitel, Hynek Šonvaldský na Malenovicích padl v bitvě u Vyšehradu v roce 1420 na straně krále Zikmunda a dědička panství, Anna ze Šonvaldu, se provdala za dalšího exponenta protireformační politiky, Jana z Lichtemburka. Tento se spolu s Jiřím ze Šternberka a Lukova dostal v roce 1423 do zajetí vítězných husitů po bitvě u Kroměříže. Neznámo kdy před rokem 1431 se hradu zmocnil husitský hejtman Smil z Moravan, který záhy na to získal i biskupské město Kroměříž. V roce 1437 je malenovický hrad ale opět zpátky v rukou Lichtemburků a po smrti Jana z Lichtemburka se dostal do majetku jednoho z jeho synů, Štěpána po roce 1464. Štěpán, jehož starší bratr Hynek patřil k předním odpůrcům „kacířského“ „krále Jiřího z Poděbrad, se tak pochopitelně připojil k Matyášovi jako člen katolické jednoty a proto se u hradu Malenovic objevilo vojsko Jiřího z Poděbrad. Do královského vojenského ležení „u Malenovic“ v srpnu 1470 přišlo oficiální poselstvo polského krále Vladislava Jagelonského, vyjednáující s českým králem o pomnutí práv jeho synů na královský trůn v Čechách a nástup jagelonské dynastie na vládu v českém království. Jisté je, že v sedmdesátých letech již Lichtemburkové Malenovice nevlastnili, v roce 1477 měl hrad v zástavě Blažej Podmanický z Podmanína, jeden z vůdců Matyášovy „černé roty“ a bratr tehdy již pana na Brumově, Ladislava Podmanického. Ve službách Blažeje Podmanického byl na hradě Malenovicích kastelánem blíže neznámý Václav Kazalka z Malé Bytče (Pokluda 1986, 125). Podmaničtí se ale na Malenovicích dlouho neudrželi, již před rokem 1484 je získal další významný Korvínův hejtman, Vilém Tetour z Tetova, který v té době již také vlastnil nedaleký Zlín. Ten se následně dohodl s rodem

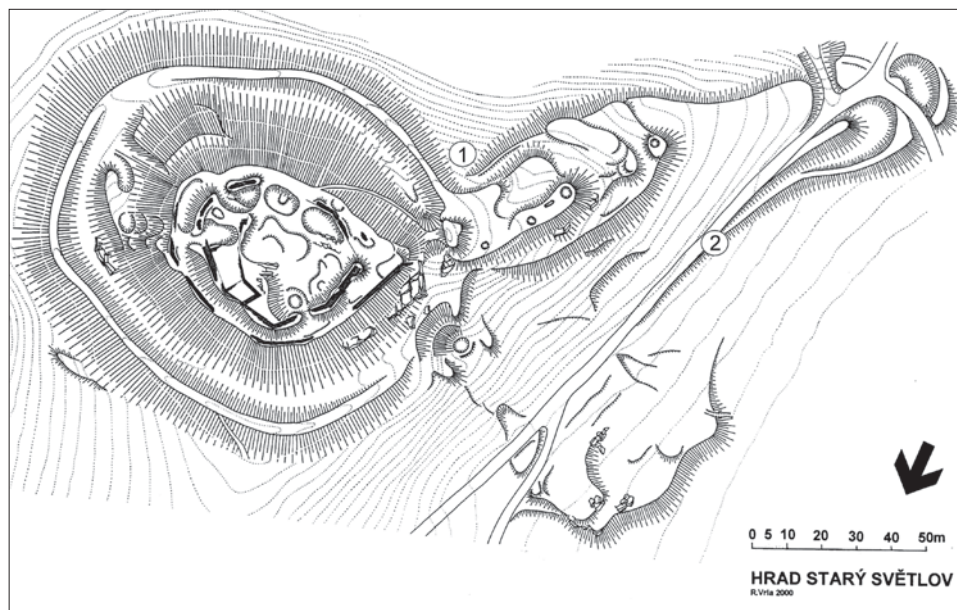
5. Severní průčelí hradu Malenovice s vyznačením průběhu střeleckého ochozu z 15. stol. podle R. Vrly.

6. Hrad Malenovice – vnější valový systém (1) a obléhací stanoviště v poloze „Skalka“ (2).

Lichtemburků na převedení majetkových práv a Malenovice se pak na více jak půlstoletí staly jedním z hlavních sídel tohoto, na jihovýchodní Moravě nového panského rodu. Při nedávném průzkumu nádvorních fasád byly zjištěny stopy poměrně velkého požáru, který byl následně datován do rozmezí přelomu 14. a 15. století. Nelze to vyloučit, ale v úvahu může také připadat souvislost s válečnými operacemi v období husitských válek, kdy se hradu nakonec zmocnil Smil z Moravan (v úvahu snad může připadat tažení husitských vojsk do Uher v roce 1428, kdy byl dobyt Uherský Brod). Stavebně-historický průzkum hradu v poslední době také prokázal vznik střeleckého ochozu vlastního jádra hradu na jeho nejvíce ohrožené východní straně, jehož starší fáze je datována před polovinu 15. století (Kohoutek–Vácha–Vrla 2000, 190, 192), mladší fáze výstavby tohoto střeleckého ochozu je datována do průběhu druhé poloviny 15. století (obr. 5). V případě druhé stavební fáze střeleckého ochozu na Malenovicích je sledována analogie s opevněním města Českého Brodu, zbudovaného mezi lety 1451 až 1487 (Vrla 2001, 86). Zdá se první stavební fázi, jejíž datace je také potvrzena dendrochronologickým výzkumem, přisoudit Lichtemburkům (Janovi z Lichtemburka), v případě druhé fáze je to poněkud problematičtější a je docela pravděpodobné, že ji lze spojit až s osobou Viléma Tetoura z Tetova. Do doby před polovinou 15. století lze snad také klást vznik impozantního valového opevnění, dochovaného z části právě na nejvíce ohrožené východní straně. Val je místy dochován do výšky téměř 3 m a před něj je předsunut ještě příkop. Podle celkové dispozice byl zbudován na východní a severní straně, zde se však již nedochoval (byl pravděpodobně zničen při rozsáhlé barokní přestavbě na přelomu 17. a 18. století). Východním směrem je předsunut před vlastní hradní jádro do vzdálenosti 60–65 m, ze severní strany se tato vzdálenost pohybovala mezi 50–60 m. Na jeho jihovýchodní straně je dochován jazykovitý výběžek, který snad lze považovat za pozůstatek palebného postavení, případně obranné srubové věže. Ve vzdálenosti cca 300 m od tohoto valového systému severovýchodním směrem se dochovaly zbytky obléhacího stanoviště či předsunuté bašty, jejíž rozměry víceméně odpovídají obdobné lokalitě, dochované u lukovského hradu v poloze „Tanečnica“ (obr. 6).

Také další hrad v pásmu Vizovických vrchů, ale již šlechtického založení, sehrál v neklidných dobách 15. století významnou úlohu. Jedná se o hrad **Starý Světlov**. Jeho pozůstatky se nacházejí na rozložitě skalnaté kupě v nadmořské výšce 609 m v západní polovině Vizovických vrchů (někdy je tato část označována podle blízkého Komonce o výšce 672 m jako Komonecká vrchovina). Vlastní oválné jádro s osami ca 70 a 45 m bylo obehnáno hradbou několikrát zalomenou obvodovou hradbou a parkánem. Ve východní části vnitřního prostoru stál patrně trojprostorový plác – jednalo se tedy o klasický případ hradu s plášťovou zdí. Jeho stavebníky byli zřejmě Šternberkové někdy těsně před a nebo kolem poloviny 14. století. Jádro je obklopeno výrazným příkopem a valem, na nějž navazuje jihozápadním směrem obdélné předhradí o rozměrech cca 75×35 m (obr. 7). Na počátku 15. století, resp. na přelomu 14. a 15. stol. zde byla provedena přestavba, kdy ve vstupní partii parkánu vznikl branský objekt. V průběhu husitských válek jeho tehdejší majitel, Jaroslav ze Šternberka padl, obdobně jako jeho malenovický soused Hynek ze Šonvaldu v bitvě u Vyšehradu v řadách Zikmundova vojska. Vzhledem k jeho strategickému významu jej získal v roce 1423 král Zikmund, ale v roce 1426 jej přenechal manželce Barboře Celské spolu s Brumovem (viz výše) a tak se Světlov ocitl v držení královnina hejtmána Pankráce ze Sv. Mikuláše. Za něj se stal Světlov jednou z hlavních základen jeho loupeživých rot. Pankrácovy výboje do širokého okolí a sousedních zemí nakonec donutily moravské stavy k odkoupení Světlova a sousedních Sehradíc (Engelsberka) a tak se jim nakonec po roce 1449 podařilo dostat Pankráce ze země. V souvislosti s tímto vojenským využitím hradu před polovinou 15. století došlo zřejmě k vybudování vnější fortifikace (polního tábora Pankrácových žoldněřů), která se jižním směrem posunula až ke kótě Brda, kde ve vzdálenosti téměř 500 m od samotného hradu se dochovaly zbytky valu. Další pozůstatky se podařilo rozlišit v terénu západním směrem od hradu a celkem tato poloha umožňovala pobyt ozbrojené družiny, udávané v písemných pramenech snad až do počtu 700 bojovníků.

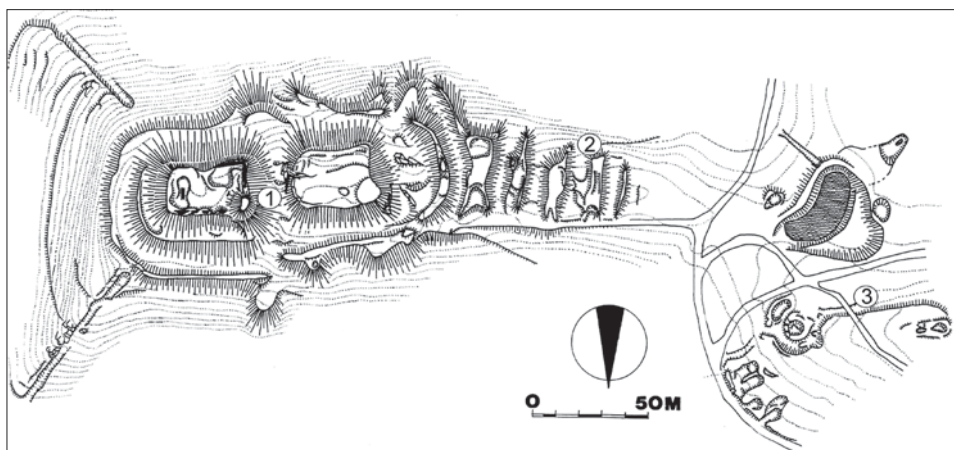
7. Hrad Starý Světlov – půdorys hradu, vlastní jádro s předhradím (1) a relikty polního tábora (2).

Obdobně nedaleký **Engelsberk** (Sehradice), který byl postaven olomouckým biskupem Brunem ze Šaumburka těsně po polovině 13. století, patřil k opěrným bodům Pankráčovy neblahé aktivity. Hrad, jehož dvoudílná dispozice (jádro a předhradí) vzniklo již ve 13. století, byl v první polovině 15. století zabezpečen na přístupové šíji pětinasobným valovým systémem, před nímž lze v terénu rozeznat stopy po dalším fortifikačním systému, uzavírajícím další „polní tábor“ i s vodním rezervoárem (obr. 9). Původní rozsah hradu ve 13. a 14. století lze ztotožnit s dnešními útvary hradního jádra a předhradí, situovanými na východním konci ostrožny. Před čelem předhradí existoval šijový příkop a areál, příp. jeho část, byl obklopen valem. Přístupová cesta vedla pravděpodobně přímo z šíje od západu. Do průběhu 1. poloviny 15. století je kladeno rozšíření fortifikačního systému. Tyto úpravy pravděpodobně postihly i samotné jádro, kde došlo k rozšíření šijového příkopu (terén jeho dna s výstupy rostlé kály svědčí o tom, že rozšíření nebylo dokončeno) a pravděpodobně i k úpravám jiných částí staršího zemního opevnění. Zcela nově bylo zřejmě budováno pozoruhodné šijové opevnění, dochované dnes v podobě pětice rovnoběžných valů (obr. 8), z nichž nejmohutnější nese na své koruně pozůstatky stavby (staveb?). V rámci archeologického výzkumu v roce 1983 byla provedena i dílčí drobná sondáž v západním a východním předpolí hradu, která ale nepřinesla žádné výraznější výsledky (teprve sondáž v roce 2004 získala soubor keramických fragmentů z první poloviny 15. století). Za této situace lze existenci vojenského ležení ve velmi vhodné poloze západního předpolí hradu (poměrně široké sedlo se zdrojem vody) považovat za pravděpodobnou. Při pokusu o vytýčení plochy tohoto ležení je nutno vycházet z výše zmíněné skutečnosti, že terén v okolí hradu prošel po jeho zániku výraznými úpravami (budování lesních cest, těžba kamene, písku, úprava Jezírka a jeho okolí...). Teoreticky lze uvažovat o tom, že areál se na východě dotýkal čela hradního opevnění, na severu pak jeho hranice kopírovala stoupající hřeben až k terénnímu útvaru s prohlubněmi. Ten je situován ve vyvýšené poloze a teoreticky je možno v něm spatřovat zbytky stavby (srub, bašta?), tvořící severozápadní nároží jinak ve stávajícím terénu obtížně vymezipitelného areálu. Celý tento fortifikační systém je zřejmě výsledkem aktivity Pankráčových oddílů, které měly v obou hradech (Světlov, Engelsberk) své základní opěrné body.

Poněkud jinak se jeví situace v oblasti Hostýnských vrchů. S výjimkou Lukova je k hradům

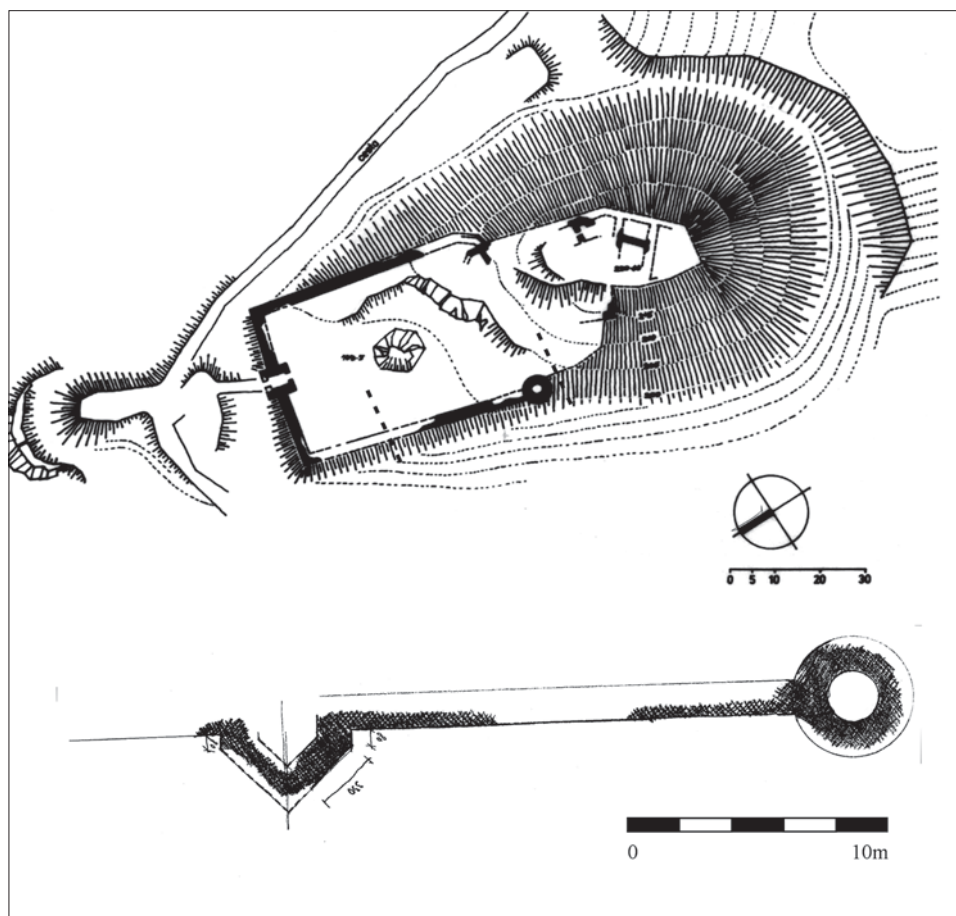
8. Hrad Engelsberk (Sehradice) – pohled na valový systém na přístupové šíji.

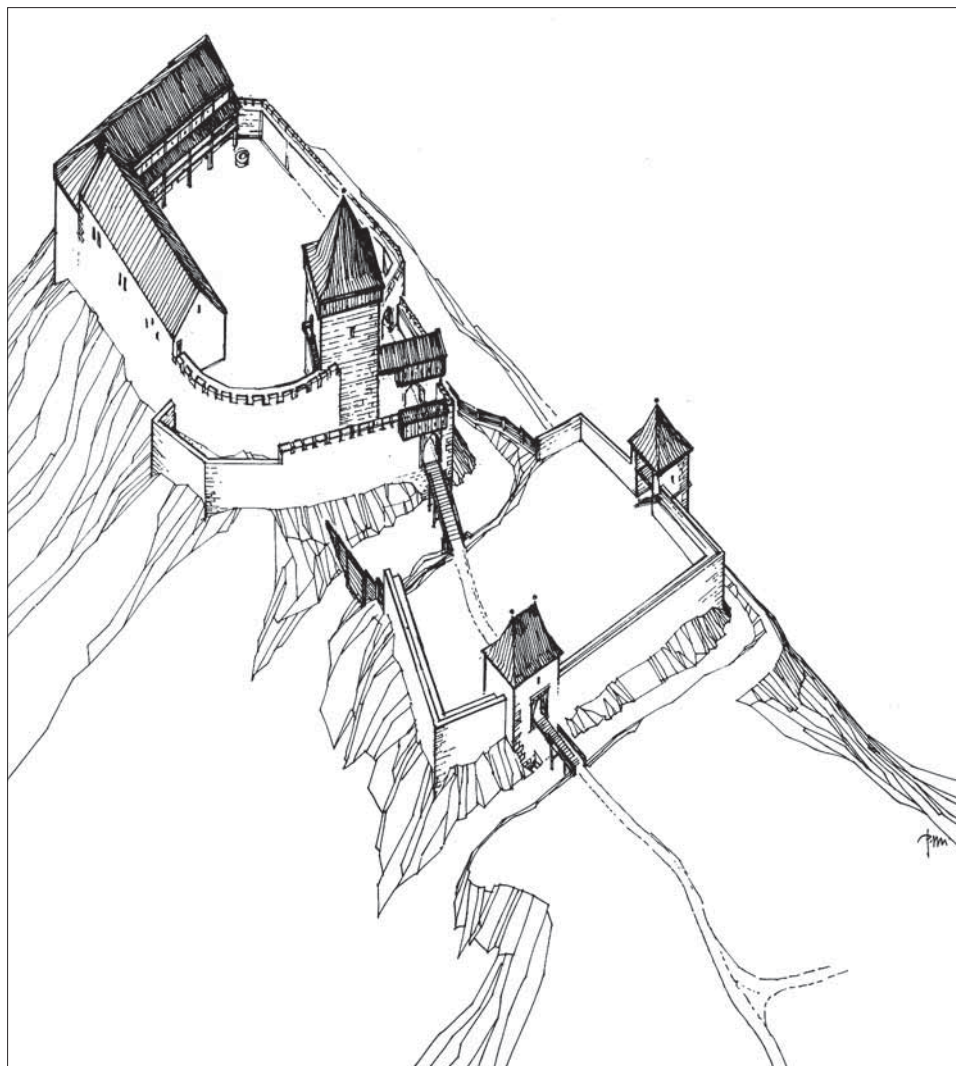
9. Hrad Engelsberk (Sehradice) – půdorys hradu – jádro hradu a předhradí (1), valový systém na přístupové šíji (2), relikty polního tábora s vodním rezervoárem (3).

v této oblasti pro období 15. století poměrně málo písemných zpráv a navíc se zdá, jakoby tato oblast např. v období husitských válek ani nebyla v popředí zájmu válčících stran. Přesto ale výsledky pokračujícího výzkumu v této oblasti přinesly nové a zajímavé poznatky, které v některých případech upřesňují poznání těchto sídel právě v tomto sledovaném období.

Hrad **Křídlo** v západní polovině Hostýnských vrchů byl sice zbudován již kolem poloviny 14. století Vlkem z Dobrotic, ale na přelomu 14. a 15. století zde proběhla rozsáhlá přestavba či spíše nová výstavba hradu, kdy byl zcela bezpečně postaven dolní hrad. Na původní hradní jádro navazuje ze severozápadní strany a má rozměry pravidelného obdélníka o stranách 50×32 m. Síla obvodové hradby dosahuje 2 m a ze severovýchodní strany jsou dochovány pozůstatky branské věže (Kohoutek 1995, 48). V jihozápadním rohu dolního hradu je do hradby vevázána okrouhlá věž (v literatuře prezentovaná jako studniční věž) o vnitřním průměru 3,5 m a síle zdiva 1,5 m. Ve vzdálenosti cca 28 m od této věže severovýchodním směrem v průběhu obvodové hradby se nacházel pahorek, který byl předběžně interpretován jako pozůstatek sesuvu dotyčné obvodové hradby, jindy (např. Plaček 1996, 204) se předpokládalo, že i v těchto místech byla další věž, analogická s předchozí stavbou v jihozápadním rohu dolního hradu. V letošním roce byla podniknuta akce na záchranu vstupní branské věže, částečně odkryté při výzkumu v roce 1984, která byla v minulých letech značně poškozena vývraty vzrostlých stromů (větrná smršť v roce 2003). V průběhu této akce byl podniknut také dodatečný revizní výzkum (Kohoutek–Janiš–Vrta, v tisku), kdy se v těchto místech skutečně potvrdila existence věže, ale k jistému překvapení se víceméně jednalo o pětibokou baštu (obr. 10). Zároveň lze po letošním průzkumu předpokládat existenci ještě další věže a to v místech severovýchodního nároží dolního hradu. Výstavbu či přestavbu hradu Křídla lze podle nových zjištění celkem jednoznačně přisoudit pánům

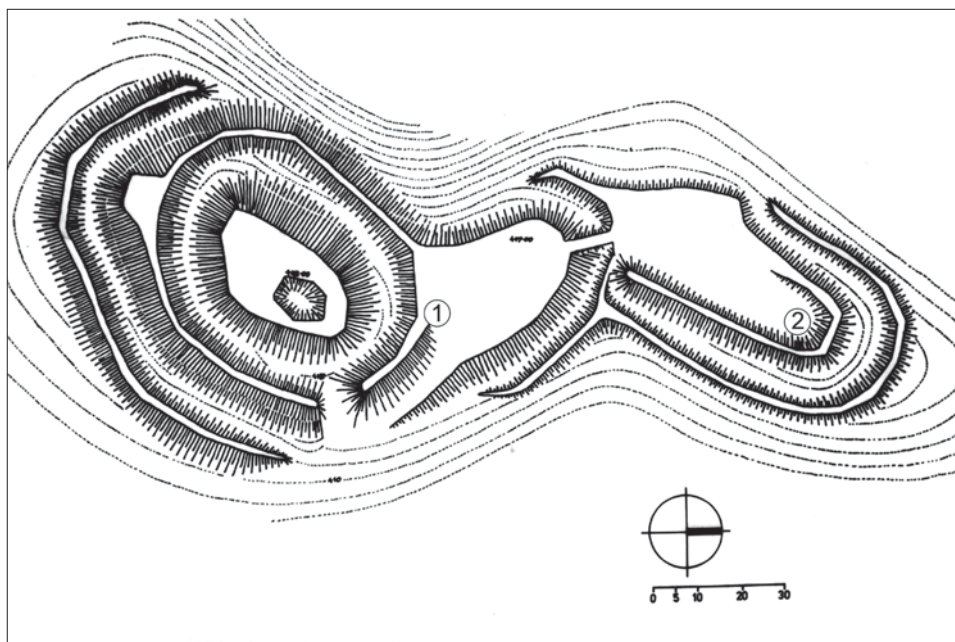
10. Hrad Křídlo – půdorys hradu s vyznačením nově objevené pětiboké věžice.

11. Hrad Brumov – rekonstrukce předpokládaného vzhledu hradu za česko – uherské války v 2. pol. 15. stol. podle arch. P. Šimečka.

z Cimburka, kteří hrad získali od Kunštátů v roce 1374 a jejichž jedna větev vystupovala v soudobých písemných pramenech jako páni z Křídla (PO II, č. 430, 472), a to někdy na přelomu 14. a 15. století, respektive na samotném počátku 15. století. Při výzkumu v roce 1984 byla sice na dolním hradě také zjištěna nevýrazná požárová vrstva, ale dle všeho ji nelze klást do souvislosti s výše zmíněnými válečnými událostmi. Přesto nelze opomenout poslední majitelku hradu, Machnu z Krčman, která na Křídle vládla po smrti svého manžela, Herborta z Bořitova, po roce 1460, a která zde zřejmě provozovala činnost falzátorské dílny na ražbu mincí (Kohoutek 1995, 49). Její spor o Křídlo s předním dvořanem krále Matyáše Korvína, Albrechtem Kostkou z Postupic se sice nakonec vyřešil smírně, ale nelze vyloučit případné násilné obsazení hradu panem Kostkou před rokem 1475. Jisté je, že k roku 1481 je hrad Křídlo již uváděn jako pustý.

Nedaleký hrad **Chlum**, který vznikl na místě pravěkého osídlení (Kohoutek 1995, 35) zřejmě sehrál v průběhu 15. století významnější úlohu, ale vzhledem k absenci písemných

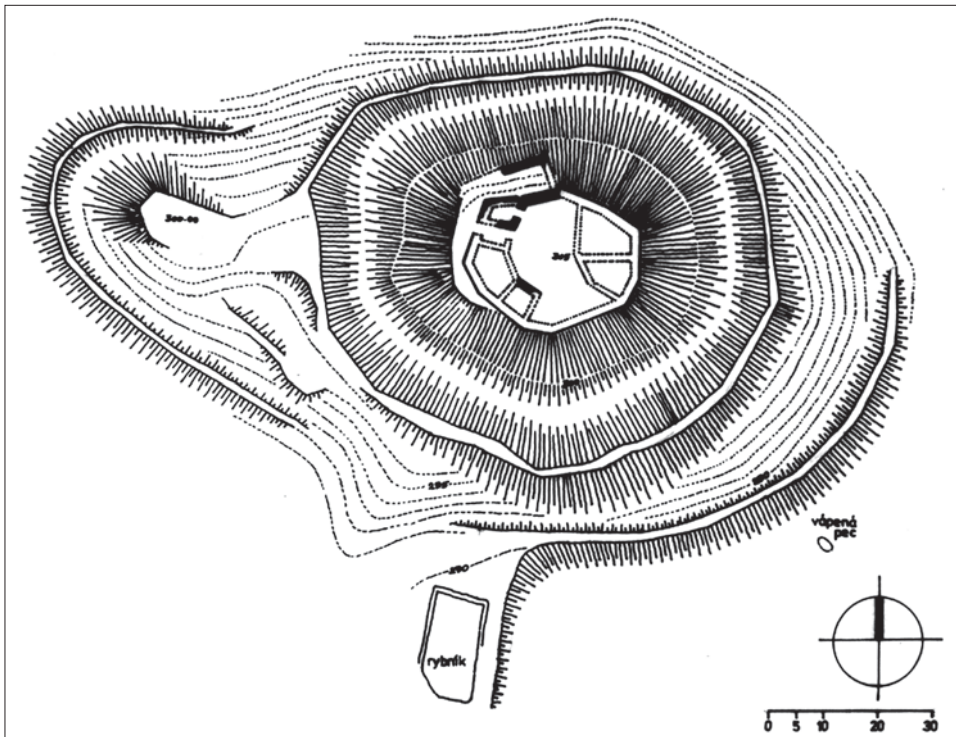

12. Hrad Chlum – půdorys hradu – vlastní jádro a předhradí (1), předpokládané polní ležení (2).

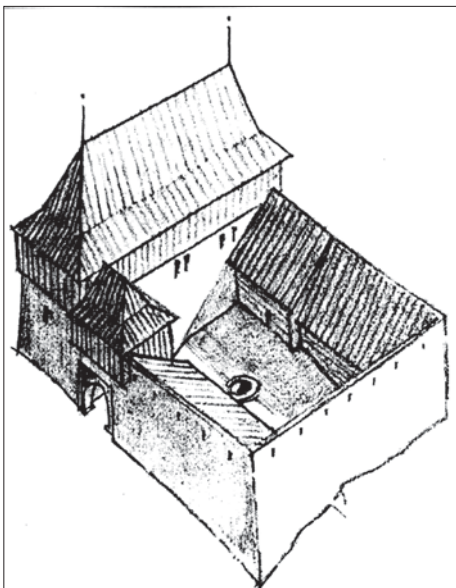
zpráv jsme odkázáni jen na výsledky archeologického výzkumu. Vlastní jádro hradu s předhradím vzniklo již patrně někdy na konci 13. století, ale představovalo jen jakési provizorium s dřevěnou, resp. dřevohlinitou zástavbou (srubové stavby na kamenných podezdívkách). Pravděpodobně v první polovině 15. století bylo na severní straně vybudováno další rozsáhlé předhradí ve tvaru obdélníka o rozměrech 60×20 m, které přímo evokuje představu opevněného polního ležení (obr. 12). Z kusých písemných zpráv víme, že hrad byl před rokem 1420 v držení Kunštátů, kteří měli četné spory s pány z Cimburka na sousedním Křídle a tak lze s jistou dávkou opatrnosti uvažovat o existenci případného tábora ozbrojené kunštátské družiny (keramické nálezy z tohoto prostoru, získané při archeologické sondáži, ale nedovolují bližší zařazení než obecně do 15. století). Zcela absurdní je ovšem představa, že by tento hrad byl plánovaným založením a přímo promyšleným stavebním záměrem Jindřicha Parléře, bratra známého stavitele svatovitské katedrály Petra Parléře, jak se již v literatuře objevilo (Štěpán 2002, 168, 169).

Zcela nejasný je v 15. století osud dalších dvou lokalit v Hostýnských vrších, a to Obrán a Skalného. Obránský hrad v průběhu první poloviny 15. století sice ještě existoval, ale jeho funkce nemohla být nějak výrazná a za nové sídlo zřejmě sloužil jeho majitelům, pánům z Kunštátů právě Chlum, ale před polovinou 15. století je uváděn již jako zcela pobořený. Jeho případnou náhradu snad mohla představovat lokalita na Skalném, ale i v tomto případě se pohybujeme spíše v rovině hypotetických spekulací.

Poněkud jasnější představu máme o dalším hradě ve východní části Hostýnských vrchů a to o **Novém Šaumburku**. Tento hrad, který vznikl někdy kolem poloviny 14. století jako náhrada za původní impozantní biskupský Šaumburk a byl sídlem biskupských manů, představuje klasický prototyp hradu s plášťovou zdí. Jádro tvoří nepravidelný ovál o délce kolem 50 m a šířce kolem 30 m, obehnáno je jednoduchou hradbou o šířce 1,5 m, a navíc ještě vnějším příkopem a valem. Na severovýchodní straně vnitřního jádra stál původní palác. Za husitských válek byl v držení Zikmunda z Bítova, poté jej drželi jeho synové Mikuláš a Hanuš (Jan). Rytíři z Bítova si svou záškodnickou aktivitou (zejména pak Mikuláš) získali celkem zaslouženou pověst nepokojných sousedů, jak o tom svědčí četné žaloby (PO III,

13. Hrad Nový Šaumburk – půdorys hradu s vodní nádrží (místo polního tábora?).

14. Zlín – nová stavba sídla Viléma Tetoura z Tetova na konci 15. stol. v místech dnešního zámku.

č. 462, 523, 599, 944). Jejich řádění učinil nakonec přítrž až moravský zemský hejtman Jan Tovačovský z Cimburka, který donutil Jana a Zikmunda, syny výše zmíněného Zikmunda z Bítova, aby mu postoupili zástavu hradu Nového Šaumburku a města Kelče za 1500 uherských zlatých a poté nechal Nový Šaumburk jako hnízdo lapků v roce 1451 pobořit. Náhradou za něj vznikla v Kelči nová tvrz v místech dnešního zámku. V roce 1468 ale postoupil Kelč i s nově postavenou tvrzí Jiří z Landštejna Matyáši Korvínovi, který nově nabytý majetek postoupil svému dvořanovi Dobešovi z Boskovic, který předal Kelč do správy svému bratru Jindřichovi. Jenže Jindřich z Boskovic o tento majetek záhy přišel, neboť se nechal napálit Zikmundem z Bítova, jinak v pramenech též označovaným jako Zich z Kelče, který „pana Jindřicha jest o Kelč připravil“. Tento skutek neobyčejně rozhořčil krále Matyáše Korvína, takže proti Zichovi z Kelče vytáhl osobně s vojskem a pūjčil si i z Olomouce

děla. V dubnu 1469 podle vratislavského kronikáře Eschenloera vytáhl král na Moravě proti dvěma opevněným místům, z nichž jedno byla právě Kelč („contra duo munita fortalicia, unum Kaltsch dictum“). Výprava skončila úspěšně dobytím obou míst, zemští škůdcové byli pobiti a zajatci byli následně popraveni. Je docela možné, že onou druhou nejmenovanou lokalitou byl právě Nový Šaumburk. Také v případě Nového Šaumburka se v jeho těsné blízkosti jižním směrem vně valu nachází pozůstatky vodní nádrže, v jejímž okolí byly při povrchové prospekci získány nálezy keramiky z 15. století, takže nelze v těchto místech vyloučit osídlení přechodného charakteru, případně tábořiště bojové družiny (obr. 13).

Zvláštní skupinu pak tvoří lokality, které byly v průběhu 15. století nově zbudovány. Platí to především pro hrad Nový Světlov, zbudovaný náhradou za zmiňovaný St. Světlov pány z Landštejna nad Bojkovicemi po roce 1480 (Kohoutek 1995, 113) a nebo již zmíněná tvrz v Kelči či nové panské opevněné sídlo ve Zlíně, které nechal Vilém z Tetova zbudovat v poslední čtvrtině 15. století náhradou za původní hrad v poloze „Hradištěk“ u Zlína-Kudlova (obr. 14).

Obecně lze konstatovat, že válečné konflikty a rozbroje, které sužovaly území moravského markrabství již od konce 14. století vcelku nepřály nějakému výraznějšímu rozmachu hradní architektury (jedinou výjimkou pro počátek 15. století je snad hrad Křídlo v Hostýnských vrších). Spíše se do ní promítly změny, které si vyžádaly nové zkušenosti z průběhu válečných událostí 15. století, ať již se to týkalo husitských válek a nebo následujícího česko-uherského konfliktu. Naprostá většina hradů v oblasti jihovýchodní Moravy byla v tomto období buď značně poškozena a nebo v některých případech i zcela záměrně pobořena. Dosavadní typy fortifikací většinou neodolaly útoku vycvičené žoldnéřské armády, vybavené navíc i palnými zbraněmi a pro celou řadu hradních lokalit představovala právě druhá polovina 15. století etapu konečného a trvalého zániku. Pouze významné, vesměs zeměpanské hrady (např. Buchlov, Lukov, Brumov), byly později na konci 15. a v průběhu první poloviny 16. století komplexně přebudovány na již vlastně nové renesanční pevnosti (např. výstavba dolního hradu na Lukově). Ve snaze co nejvíce ochránit samotný hrad vznikají v tomto období rozsáhlá předsunutá opevnění ve snaze co nejvíce oddálit případného obléhatele a zmírnit tak účinek palných zbraní (týká se to např. Brumova, Lukova, Střílek a nebo Malenovic). V některých případech se dochovaly i pozůstatky pravděpodobně obléhacích bašt, které jsou zaznamenány i u jiných hradů na našem území (např. Lukov „Tanečnica“ a Malenovice „Skalka“) a také existence provizorně opevněných tábořišť bojových družin jednotlivých feudálů (např. Pankrácovy hrady Engelsberk a Starý Světlov a nebo Nový Šaumburk Zikmunda z Bítova). Pro naprostou většinu východomoravských hradů ale představuje druhá polovina 15. století období trvalého zániku a nadneseně také vlastně konec rytířské epochy.

Použité prameny a literatura:

Husitská kronika Vavřince z Březové. Praha 1954.

Moravské zemské desky – Kraj Olomoucký II. Brno 1948.

Libri citatationum et sententiarium seu knihy půhonné a nálezové I–VII (1374–1503). Brno 1872–1911.

F i s c h e r, B., 1920 : *J. F. Corvina Annales Hradistienses in Paměti Hradištské.* Val. Meziříčí.

H o s á k, L., 1938 : *Historický místopis země moravskoslezské.* Brno.

J a n i š, D. – K o h o u t e k, J. – V r l a, R., 2006 : *Brusné, o. Kroměříž (hrad Křídlo).* Přehled výzkumů za rok 2005, v tisku.

K o h o u t e k, J., 1992 : *Hrad Lukov – jeho význam ve fortifikační architektuře východní Moravy.* Archaeologia Historica 17, 205–223.

K o h o u t e k, J., 1995 : *Hrady jihovýchodní Moravy.* Zlín.

K o h o u t e k, J. – V á c h a, Z. – V r l a, R., 2000 : *Nové poznatky o stavebním vývoji hradu. Malenovic ve středověku.* Archaeologia Historica 25, 183–194.

P o k l u d a, Z., 1986 : *Dějiny malenovického hradu.* Gottwaldovko od minulosti k současnosti 8, 111–197.

- P o k l u d a, Z., 1991: *Rod Šternberků na Moravě*. Zlínsko od minulosti k současnosti 10, 117–158.
- P o k l u d a, Z., 2005: *Brumov – osudy hradu a jeho držitelů*.
- P a l a c k ý, F., 1895: *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě (IV)*. Praha.
- P l a č e k, M., 1996: *Hrady a zámky na Moravě a ve Slezsku*. Praha.
- Š t ě p á n, V., 2002: *Moravský markrabě Jošt*. Brno.
- T o t h, Z., 1925: *Matyas Kiraly idegen zsoldosserege a Fekete sereg*. Budapest.
- V a r s í k, B., 1965: *Husitské revolučné hnutie na Slovensku*. Bratislava.
- V r l a, R., 2001: *Stavebně historický průzkum půdních prostor východní části jádra hradu Malenovice*. Průzkumy památek 2001 (1), 78–88.

PhDr. Jiří K o h o u t e k, CSc. (n. 1952) působí v Ústavu archeologické památkové péče v Brně – expozitura Zlín. Zabývá se především středověkou fortifikační architekturou.

The Castles of Southeast Moravia during the 15th Century

Abstract

The time from the end of the 14th century until the peace treaty of 1479 in Moravia was characterized by war activities interrupted by occasional short periods of peace. The first major conflict was the war between the margraves Jošt and Prokop in the late 14th century, followed by the Husite wars in the second quarter of the 15th century and subsequent conflict between the Czech King Jiří of Poděbrady and his Hungarian counterpart Matthias Corvinus during the 1460s and 1470s. In the course of these conflicts, a great majority of the East Moravian castles disappeared. Only the major, usually royal, castles (e.g. Brumov, Buchlov, Lukov) were later in the early 16th century rebuilt into more modern, essentially already Renaissance-style residences. The architecture and morphology of the individual castles was in many cases influenced or determined by the war conflicts of this period.

During 1468 and 1469, the Hungarian king Matthias Corvinus seized many castles of the Southeast Moravia where he subsequently installed garrisons lead mostly by the hetmans of his infamous mercenary corps known as “legio negris”. In the cases of siege of Lukov and Malenovice castles, remnants have been preserved of siege camps and outposts from which the attacks were commanded. These events lead to reconstructions and extensions of the damaged castles, including building of large external fortification structures. In Malenovice, a new fortification system was built. Also interesting is recognition of terrain imprints of individual troops that raided Hungary and Austria for bounty in the name of their feudal masters during the anarchy of the 1440s-50s. These include above all remains of the encampments of the party lead by Pankrác of St. Mikuláš near the castles of Starý Světlov and Engelsberk in the Vizovice hills, and also near the castles of Chlum and Nový Šaumburk in the Hostýn hills.

During the subsequent reconstructions of the royal castles, new fortification elements appear (artillery bulwark, fusilier galleries etc.). Advance fortifications were built with the purpose to keep the potential threat as far from the castle as possible (Brumov, Lukov, Malenovice). A few of the damaged castles were replaced in the last quarter of the 15th century by completely new aristocratic residences (e.g. Nový Světlov near Bojkovice or Zlín). In spite of that, the second half of the 15th century is the time of the final demise for most of the East Moravian castles.

Burgen in Südostmähren im Verlauf des 15. Jahrhunderts

Zusammenfassung

Vom Ende des 14. Jahrhunderts bis zum Friedensvertrag 1479 kam es in Mähren zu kriegerischen Auseinandersetzungen, die nur mit kleineren Pausen unterbrochen wurden. Der erste größere Konflikt war der Krieg zwischen den Markgrafen Jošt und Prokop gegen Ende des 14. Jahrhunderts, dann folgten die Hussitenkämpfe im zweiten Viertel des 15. Jahrhunderts und in den sechziger und siebziger Jahren des 15. Jahrhunderts ein kriegerischer Konflikt zwischen dem böhmischen König Jiří z Poděbrad und dem ungarischen König Matyáš Korvín. Während dieser Auseinandersetzungen sind die meisten ostmährischen Burgen zugrunde gegangen, nur wichtige, überwiegend königliche Burgen (z. B. Brumov, Buchlov, Lukov) wurden später – am Anfang des 16. Jahrhunderts – komplex umgebaut, sodass daraus modernere, eigentlich schon Renaissancewohnsitze entstanden. In mehreren Fällen haben die Kriege Spuren an der Architektur und Morphologie einzelner Burgen hinterlassen.

In den Jahren 1468 und 1469 besetzte der ungarische König Matyáš Korvín mit Gewalt eine Reihe von Burgen und setzte eigene Besatzungen hinein, die von Hauptmännern seines bekannten Söldnerheers „legio

negrís“ geführt wurden. Im Falle der Belagerung der Burgen Lukov und Malenovice sind Reste der Lager und Wachorte erhalten geblieben. Von dort aus wurden Angriffe geleitet. Infolge dieser Ereignisse wurden beim Wiederaufbau und Renovieren der beschädigten Burgen neue umfangreiche Vorburgen ausgebaut oder ein neues Fortifikationssystem errichtet (wie im Fall Malenovice). Von Interesse ist ebenfalls Erkennung der Geländespuren nach notdürftig befestigten Lagern einzelner Kohorten, die in der Herrschaftslosigkeit der vierziger und fünfziger Jahre des 15. Jahrhunderts in Diensten einzelner Feudalherren beutegieriger Feldzüge nach Ungarn und Österreich unternommen haben. Es handelt sich um Lagerreste der Kohorte von Pankrác ze Svatého Mikuláše bei den Burgen Starý Světnov und Engelsberk im Bergland Vizovické vrchy, weiter bei den Burgen Chlum und Nový Šaumburk im Bergland Hostýnské vrchy.

Beim anschließenden Umbau von Burgen kamen neue Fortifikationsmerkmale (Artilleriebastionen, Schützengänge) zum Vorschein und zugleich wurden Vorbefestigungen gebaut, um eventuelle Angriffe gegen einzelne Burgen (Brumov, Lukov, Malenovice) möglichst zu hemmen. Als Ersatz für einige beschädigte Lokalitäten entstehen im letzten Viertel des 15. Jahrhunderts auch völlig neue Adelsresidenzen (z. B. Nový Světnov bei Bojkovice oder Zlín) Trotzdem hat die zweite Hälfte des 15. Jahrhunderts einen endgültigen Untergang für die meisten ostmährischen Burgen gebracht.